



Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (trečioji kolegija) SPRENDIMAS

2015 m. rugsėjo 10 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą — Socialinė politika — Direktyva 2003/88/EB — Darbuotojų sauga ir sveikatos apsauga — Darbo laiko organizavimas — 2 straipsnio 1 punktą — „Darbo laiko“ sąvoka — Darbuotojai, neturintys nuolatinės ar įprastos darbo vietos — Darbuotojų kelionės iš gyvenamosios vietos į pirmojo kliento buvimo vietą ir iš paskutiniojo kliento buvimo vietos atgal į gyvenamąją vietą laikas“

Byloje C-266/14

dėl Nacionalinio teismo (*Audiencia Nacional*, Ispanija) 2014 m. gegužės 22 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2014 m. birželio 2 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (CC.OO.)

prieš

Tyco Integrated Security SL,

Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA

TEISINGUMO TEISMAS (trečioji kolegija),

kuriį sudaro kolegijos pirmininkas M. Ilešič, teisėjai A. Ó Caoimh (pranešėjas), C. Toader, E. Jarašiūnas ir C. G. Fernlund,

generalinis advokatas Y. Bot,

posėdžio sekretorė M. Ferreira, vyriausioji administratorė,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2015 m. balandžio 22 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

- *Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (CC.OO.)*, atstovaujamos advokatų E. Lillo Pérez ir F. Gualda Alcalá,
- *Tyco Integrated Security SL* ir *Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA*, atstovaujamų advokato J. Martínez Pérez de Espinosa,
- Ispanijos vyriausybės, atstovaujamos M. J. García-Valdecasas Dorrego,

* Proceso kalba: ispanų.

- Čekijos vyriausybės, atstovaujamos M. Smolek,
 - Italijos vyriausybės, atstovaujamos G. Palmieri, padedamos *avvocato dello Stato* F. Varrone,
 - Jungtinės Karalystės vyriausybės, atstovaujamos L. Christie ir L. Barfoot, padedamų QC S. Lee ir *Barrister-at-Law* G. Facenna,
 - Europos Komisija, atstovaujama M. van Beek ir N. Ruiz García,
- susipažinęs su 2015 m. birželio 11 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,
priima šį

Sprendimą

- 1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų (OL L 299, p. 9; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 381) 2 straipsnio 1 punkto išaiškinimo.
- 2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant *Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras* (CC.OO.) ir *Tyco Integrated Security SL, Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA* (toliau kartu vadinamos *Tyco*) ginčą dėl pastarųjų atsisakymo laiką, kurį jų darbuotojai skiria kasdienėms kelionėms iš savo gyvenamosios vietos į darbdavio nurodyto pirmojo kliento buvimo vietą ir iš paskutiniojo kliento buvimo vietos į savo gyvenamąją vietą (toliau – kelionės iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laikas), laikyti „darbo laiku“, kaip jis suprantamas pagal minėtos direktyvos 2 straipsnio 1 punktą.

Teisinis pagrindas

Sajungos teisė

- 3 Pagal Direktyvos 2003/88 4 konstatuojamąją dalį:

„Tikslo pagerinti darbuotojų saugą, higieną ir sveikatą darbe neturėtų būti siekiama vien dėl ekonominių priežasčių.“

- 4 Šios direktyvos 1 straipsnyje nustatyta:

„1. Ši direktyva nustato būtiniausius saugos ir sveikatos reikalavimus dėl darbo laiko organizavimo.

2. Ši direktyva taikoma:

- a) minimaliam dienos poilsio, savaitės poilsio ir kasmetinių atostogų laikui, pertraukoms ir maksimaliam savaitės darbo laikui ir
- b) tam tikriems naktinio darbo, pamaininio darbo ir darbo modelių aspektams.

3. Ši direktyva taikoma visoms [1989 m. birželio 12 d. Tarybos] direktyvos 89/391/EEB [dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo (OL L 183, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 349)] 2 straipsnyje apibrėžtomis veiklos sritims, viešoms ir privačioms, nepažeidžiant šios direktyvos 14, 17, 18 ir 19 straipsnių.

<...>

4. Direktyvos 89/391 <...> nuostatos visapusiškai taikomos šio straipsnio 2 dalyje nurodytiems klausimams, nepažeidžiant griežtesnių ir (arba) specialių šios direktyvos nuostatų.“

5. Minėtos direktyvos 2 straipsnio „Apibrėžimai“ 1 ir 2 punktuose nustatyta:

„Šioje direktyvoje vartojami šie apibrėžimai:

1. „darbo laikas“ – tai bet koks laikas, kai darbuotojas yra darbo vietoje, darbdavio žinioje ir vykdo savo veiklą arba atlieka pareigas pagal nacionalinės teisės aktus ir (arba) praktiką;

2. „poilsio laikas“ – tai visoks laikas, kuris nėra darbo laikas.“

6. Šios direktyvos 3 straipsnis „Dienos poilsis“ suformuluotas taip:

„Valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad kiekvienas darbuotojas turėtų teisę į minimalų 11 valandų nepertraukiamo kasdienio poilsio laiką per parą.“

Ispanijos teisė

7. Darbuotojų statuto (redakcija, išdėstyta 1995 m. kovo 24 d. Karaliaus įstatyminiu dekretu Nr. 1/1995 dėl Įstatymo dėl darbuotojų statuto naujos redakcijos patvirtinimo (*Real Decreto Legislativo 1/1995 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores*, BOE, Nr. 75, 1995 m. kovo 29 d., p. 9654)) 34 straipsnio 1, 3 ir 5 dalyse nustatyta:

„1. Dėl darbo laiko trukmės susitariama kolektyvinėse sutartyse arba darbo sutartyse.

Maksimalus įprastas darbo laikas, skaičiuojant vienų metų laikotarpiu, yra vidutiniškai 40 valandų faktinio darbo per savaitę.

<...>

3. Nuo vienos darbo dienos pabaigos iki kitos darbo dienos pradžios turi praeiti ne mažiau kaip 12 valandų.

Faktinio kasdienio darbo laiko įprasta trukmė negali viršyti 9 valandų, išskyrus atvejus, kai kolektyvinėje sutartyje, o jei tokios nėra – įmonės ir jos darbuotojų atstovų susitarime numatyta, kad kasdienis darbo laikas paskirstomas kitaip, tačiau bet kuriuo atveju laikantis poilsio tarp darbo dienų laiko.

<...>

5. Darbo laikas skaičiuojamas taip, kad prasidedant ir baigiantis darbo dienai darbuotojas yra darbo vietoje.“

Pagrindinė byla ir prejudicinis klausimas

8. Daugelyje Ispanijos provincijų *Tyco* vykdo apsaugos sistemų, skirtų aptikti įsilaužimus ir išvengti vagysčių, įrengimo ir techninės priežiūros veiklą.

9. 2011 metais *Tyco* uždarė savo biurus provincijose (toliau – regioniniai biurai) ir priskyrė visus savo darbuotojus prie centrinio Madrido (Ispanija) biuro.

- 10 *Tyco* dirbantys techniniai darbuotojai įrengia ir techniškai prižiūri apsaugos įrangą privačiuose namuose ir pramonės bei prekybos įstaigose tose teritorijos dalyse, prie kurių jie priskirti ir kurios apima visą provinciją ar jos dalį, o kartais ir kelias provincijas.
- 11 Kiekvienas toks darbuotojas naudojasi įmonės transporto priemone, ja kasdien vyksta iš savo gyvenamosios vietos į vietas, kur turi atlikti apsaugos sistemų įrengimo ir techninės priežiūros darbus. Pasibaigus darbo dienai jis šia transporto priemone grįžta namo.
- 12 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo teigimu, atstumas nuo minėtų darbuotojų gyvenamosios vietos iki vietų, kur jie turi atlikti darbus, gali smarkiai skirtis ir kartais viršija 100 kilometrų. Jis nurodo pavyzdį, kai kartą dėl intensyvaus eismo kelionė iš gyvenamosios vietos pas klientą užtruko tris valandas.
- 13 Taip pat minėti darbuotojai vieną ar kelis kartus per savaitę turi nuvykti į netoli jų gyvenamosios vietos esantį transporto ir logistikos įmonės biurą ir pasiimti savo darbams reikalingas medžiagas, prietaisus ir detales.
- 14 Savo funkcijoms vykdyti pagrindinėje byloje nagrinėjami darbuotojai turi po mobilųjį telefoną, kuriuo jie gali nuotoliniu būdu bendrauti su centriniu Madrido biuru. Šių darbuotojų telefonuose įdiegta taikomoji programa, kuria naudodamiesi jie kasdien gauna kitos darbo dienos kelionės lapą, kuriame nurodytos įvairios vietos, į kurias jie turi nuvykti per tą dieną jiems priskirtoje teritorijos dalyje, ir informaciją apie tai, kurią valandą jie turi atvykti pas klientą. Naudodami kitą taikomąją programą minėti darbuotojai fiksuoja informaciją apie atliktus darbus ir perduoda ją *Tyco*, o ši registruoja įvykusius gedimus ir atliktus darbus.
- 15 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad *Tyco* į darbo laiką neįskaičiuoja kelionės iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laiko bei laikosi pozicijos, kad tai yra poilsio laikas.
- 16 Šio teismo teigimu, *Tyco* darbo dienos trukmę skaičiuoja į ją įskaitydama laiką, praėjusį nuo darbuotojo atvykimo į pirmojo dienos kliento buvimo vietą iki to momento, kai šis darbuotojas išvyksta iš paskutiniojo kliento buvimo vietos, ir atsižvelgia tik į darbų atlikimo ir kelionių iš vieno kliento pas kitą laiką. Prieš uždarydama regioninius biurus *Tyco* skaičiuodavo darbo dienos laiką nuo darbuotojo atvykimo į šį biurą pasiimti jam suteiktą transporto priemonę ir gauti klientų, pas kuriuos reikės nuvykti, sąrašą bei kelionės lapą momento iki grįžimo vakare į minėtą biurą palikti jame transporto priemonę momento.
- 17 Minėtas teismas teigia, kad Direktyvoje 2003/88 darbo laiko sąvoka yra priešinga poilsio laiko sąvokai, todėl pagal šią direktyvą nėra galimybės numatyti tarpinių atvejų. Jis pažymi, kad pagal Darbuotojų statuto (redakcija, išdėstyta Karaliaus įstatyminiu dekretu Nr. 1/1995) 34 straipsnio 5 dalį kelionės iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laikas neprilyginamas darbo laikui. Šio teismo teigimu, Ispanijos įstatymų leidėjas taip nusprendė, nes darbuotojas gali laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą. Taigi tik pats darbuotojas pagal turimas galimybes nusprendžia dėl didesnio ar mažesnio atstumo nuo savo gyvenamosios vietos iki darbo vietos.
- 18 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad sausumos transporto sektoriaus mobiliųjų darbuotojų atveju ši pozicija turi būti vertinama atsižvelgiant į tam tikrus aspektus. Iš tiesų atrodo, kad šios darbuotojų kategorijos atveju nacionalinės teisės aktų leidėjas nusprendė, kad jų darbo vieta yra transporto priemonėje, tad jų kelionės laikas laikomas darbo laiku. Taigi šiam teismui kyla klausimas, ar pagrindinėje byloje nagrinėjamų darbuotojų padėtį būtų galima laikyti analogiška transporto sektoriaus mobiliųjų darbuotojų padėčiai.

19 Minėto teismo teigimu, kadangi pagrindinėje byloje nagrinėjamiems darbuotojams apie maršrutą, kuri jiems teks įveikti, ir konkrečias paslaugas, kurias jie turės suteikti klientams, pranešama mobiliuoju telefonu likus kelioms valandoms iki susitikimo su klientu, organizuodami savo privatų gyvenimą ir pasirinkdami gyvenamąją vietą jie nebegali atsižvelgti į atstumą iki darbo vietos, nes ji kasdien kinta. Iš to matyti, kad kelionių iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laiko negalima laikyti poilsio laiku, visų pirma atsižvelgiant į Direktyva 2003/88 siekiamą darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos tikslą. Tačiau, šio teismo nuomone, tai taip pat nėra laikas, per kurį darbuotojas iš tiesų yra darbdavio žinioje, kad jis galėtų darbuotojui paskirti kokią nors kitą užduotį, išskyrus nurodyti vykti pas klientą. Taigi nėra pakankamai aišku, ar pagal minėtą direktyvą kelionės iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laikas yra darbo ar poilsio laikas.

20 Šiomis aplinkybėmis nacionalinis teismas nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šį prejudicinį klausimą:

„Ar Direktyvos 2003/88 2 straipsnis aiškintinas taip, kad, [jeigu darbuotojas], kuris neturi nuolatinės darbo vietos, bet pagrindinės bylos sąlygomis kiekvieną dieną privalo iš savo gyvenamosios vietos vykti į kasdien skirtingą įmonės kliento buvimo vietą ir grįžti į savo gyvenamąją vietą iš kito kliento buvimo vietos, kuri taip pat yra vis kita (pagal įmonės prieš dieną nurodytą maršrutą ar sąrašą) ir šios vietos išsidėsčiusios didesnėje ar mažesnėje tam tikros teritorijos dalyje, [ar laikas, kurį šis darbuotojas] sugaišta kelionėms darbo dienos pradžioje ir pabaigoje, turi būti laikomas „darbo laiku“, kaip tai suprantama pagal šios direktyvos 2 straipsnyje pateiktą šios sąvokos apibrėžtį, ar, priešingai, jį reikia laikyti „poilsio laiku“?“

Dėl prejudicinio klausimo

21 Savo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2003/88 2 straipsnio 1 punktą aiškintinas taip, kad tokiomis kaip pagrindinės bylos aplinkybėmis, kai darbuotojai neturi nuolatinės ar įprastos darbo vietos, darbuotojų kelionių iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laikas yra „darbo laikas“, kaip tai suprantama pagal minėtą nuostatą.

22 Visų pirma pažymėtina, kad, atsižvelgiant į tai, jog minėtos direktyvos 1–8 straipsniai suformuluoti iš esmės taip pat kaip ir 1993 m. lapkričio 23 d. Tarybos direktyvos 93/104/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų (OL L 307, p. 18; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 27), pakeistos 2000 m. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/34/EB (OL L 195, p. 41; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 381), 1–8 straipsniai, Teisingumo Teismo pastarųjų straipsnių išaiškinimas visiškai taikytinas ir pirmiau nurodytiems Direktyvos 2003/88 straipsniams (šiuo klausimu žr. Sprendimo *Fuß*, C-429/09, EU:C:2010:717, 32 punktą ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 39 punktą).

23 Be to, pirmiausia konstatuotina, kad pastarosios direktyvos tikslas – nustatyti būtiniausius reikalavimus, skirtus darbuotojų gyvenimo ir darbo sąlygoms gerinti, derinant nacionalinės teisės aktus dėl darbo laiko. Šiuo darbo laiko organizavimo taisyklių suderinimu Europos Sąjungos lygmeniu siekiama užtikrinti geresnę darbuotojų saugą ir sveikatos apsaugą suteikiant jiems minimalų poilsio laiką, ypač dienos ir savaitės poilsį, bei atitinkamas poilsio pertraukas ir numatant maksimalią 48 valandų vidutinio savaitės darbo laiko ribą, t. y. maksimalų darbo laiką, kuris, kaip yra aiškiai patikslinta, apima ir viršvalandžius (žr. Sprendimo *BECTU*, C-173/99, EU:C:2001:356, 37 ir 38 punktus; Sprendimo *Jaeger*, C-151/02, EU:C:2003:437, 46 punktą ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 40 punktą).

- 24 Įvairūs Direktyvos 2003/88 reikalavimai maksimalios darbo trukmės ir minimalaus poilsio laiko srityje yra ypač svarbios Sąjungos socialinės teisės normos, kurios turėtų būti užtikrintos kiekvienam darbuotojui kaip būtiniausias reikalavimas, reikalingas darbuotojo saugai ir sveikatai užtikrinti (Sprendimo *Dellas ir kt.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 49 punktą ir jame nurodyta teismo praktika ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 41 punktą).
- 25 Taip pat dėl „darbo laiko“ sąvokos pagal Direktyvos 2003/88 2 straipsnio 1 punktą primintina, jog Teisingumo Teismas yra ne kartą nusprendęs, kad šioje direktyvoje minėta sąvoka apibrėžta kaip bet kuris laikotarpis, per kurį darbuotojas yra darbo vietoje, darbdavio žinioje ir vykdo savo veiklą arba atlieka pareigas pagal nacionalinės teisės aktus ir (arba) praktiką, ir kad šią sąvoką reikia suprasti kaip poilsio laiko priešingybę, nes šios dvi sąvokos viena kitai prieštarauja (Sprendimo *Jaeger*, C-151/02, EU:C:2003:437, 48 punktą; Sprendimo *Dellas ir kt.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 42 punktą bei Nutarties *Vorel*, C-437/05, EU:C:2007:23, 24 punktą ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 42 punktą).
- 26 Šiomis aplinkybėmis konstatuotina, kad minėtoje direktyvoje nenumatyta tarpinė kategorija tarp darbo ir poilsio laikotarpių (šiuo klausimu žr. Sprendimo *Dellas ir kt.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 43 punktą; Nutarties *Vorel*, C-437/05, EU:C:2007:23, 25 punktą ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 43 punktą).
- 27 Šiuo klausimu iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad „darbo laiko“ ir „poilsio laiko“ sąvokos, kaip jos suprantamos pagal Direktyvą 2003/88, yra Sąjungos teisės sąvokos ir jas reikia apibrėžti pagal objektyvius kriterijus, remiantis šios direktyvos, kuria siekiama nustatyti būtiniausius reikalavimus, skirtus darbuotojų gyvenimo ir darbo sąlygoms pagerinti, sistema ir tikslu. Iš tiesų tik tokiu savarankišku aiškinimu galima užtikrinti visapusišką šios direktyvos veiksmingumą ir vienodą minėtų sąvokų taikymą visose valstybėse narėse (žr. Sprendimo *Dellas ir kt.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 44 ir 45 punktus; Nutarties *Vorel*, C-437/05, EU:C:2007:23, 26 punktą ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 44 punktą).
- 28 Galiausiai primintina, kad šios direktyvos 2 straipsnis nėra viena iš jos nuostatų, nuo kurių leidžiama nukrypti (žr. Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 45 punktą).
- 29 Taigi siekiant atsakyti į pateiktą prejudicinį klausimą reikia išnagrinėti, ar, susiklosčius tokiai kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje padėčiai, kelionės iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laikas atitinka visas „darbo laiko“ sąvokos sąlygas, primintas šio sprendimo 25 punkte, ir, atitinkamai, ar ši laiką reikia laikyti darbo, ar poilsio laiku.
- 30 Dėl pirmosios „darbo laiko“ sąvokos sąlygos pagal Direktyvos 2003/88 2 dalies 1 punktą, pagal kurią darbuotojas turi vykdyti savo veiklą arba atlikti pareigas, pažymėtina, jog neginčijama, kad prieš priimdama sprendimą uždaryti regioninius biurus *Tyco* darbo laiku laikė savo darbuotojų kelionių iš regioninių biurų į tos dienos pirmojo kliento buvimo vietą ir iš paskutiniojo kliento buvimo vietos atgal į biurus laiką, tačiau ne kelionės iš gyvenamosios vietos į regioninį biurą ir atgal dienos pradžioje ir pabaigoje laiką. Be to, neginčijama, kad prieš priimant šį sprendimą pagrindinėje byloje nagrinėjami darbuotojai kasdien vykdavo į minėtus biurus pasiimti *Tyco* jiems suteiktų transporto priemonių ir pradėti darbo dieną. Šie darbuotojai baigdavo savo darbo dieną taip pat šiuose biuruose.
- 31 *Tyco* nesutinka, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamų darbuotojų kelionės iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal laiką galima laikyti darbo laiku, kaip tai suprantama pagal minėtą nuostatą, nes, nors šie darbuotojai turi vykti tam tikrais maršrutais, kad pasiektų jos nurodytus klientus, minėtų darbuotojų vykdomos veiklos ir atliekamų pareigų tikslas – techninių apsaugos sistemų įrengimo ir techninės priežiūros paslaugų teikimas klientams. Taigi tuo metu, kai keliauja iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal, minėti darbuotojai nevykdo veiklos ir neatlieka savo pareigų.

- 32 Šiam argumentui negalima pritarti. Kaip savo išvados 38 punkte pažymėjo generalinis advokatas, darbuotojų, kurie dirba tokį darbą kaip nagrinėjamas pagrindinėje byloje, kelionės pas darbdavio nurodytus klientus yra priemonė, būtina, kad darbuotojai galėtų teikti klientams technines paslaugas. Jeigu į tokias keliones nebūtų atsižvelgiama, toks darbdavys kaip *Tyco* galėtų tvirtinti, kad tik laikas, per kurį vykdoma apsaugos sistemų įrengimo ir techninės priežiūros veikla, patenka į „darbo laiko“ sąvoką, kaip ji apibrėžta Direktyvos 2003/88 2 straipsnio 1 punkte, ir dėl to ši sąvoka būtų iškraipoma bei būtų nepaisoma darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos tikslo.
- 33 Tai, kad prieš uždarydama regioninius biurus *Tyco* laikė darbo laiku atitinkamų darbuotojų keliones dienos pradžioje ir pabaigoje pas klientus ir atgal, be kita ko, parodo, kad užduotis nuvykti transporto priemone iš regioninio biuro pas pirmąjį klientą ir iš paskutiniojo kliento atgal į šį regioninį biurą anksčiau buvo šių darbuotojų pareigų ir veiklos dalis. Nuo tada, kai buvo uždaryti regioniniai biurai, šių kelionių pobūdis nepasikeitė. Buvo pakeista tik išvykimo vieta.
- 34 Šiomis aplinkybėmis turi būti laikoma, kad darbuotojai, kurių padėtis tokia kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, kelionės iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal metu vykdo savo veiklą arba atlieka savo pareigas.
- 35 Dėl antrosios „darbo laiko“ sąvokos sąlygos pagal Direktyvos 2003/88 2 straipsnio 1 punktą, pagal kurią darbuotojas tuo laikotarpiu turi būti darbdavio žinioje, pažymėtina, jog lemiamas veiksnys yra tai, kad darbuotojas privalo fiziškai būti darbdavio nurodytoje vietoje ir jo žinioje tam, jog prireikus galėtų nedelsdamas suteikti atitinkamas paslaugas (šiuo klausimu žr. Sprendimo *Dellas ir kt.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 48 punktą; Nutarties *Vorel*, C-437/05, EU:C:2007:23, 28 punktą ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 63 punktą).
- 36 Taigi tam, kad darbuotoją būtų galima laikyti esančiu darbdavio žinioje, jo padėtis turi būti tokia, kurioje jis teisiškai privalo paklusti savo darbdavio nurodymams ir dirbti jam.
- 37 Atvirkščiai, iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad galimybė darbuotojams disponuoti savo laiku be didelių suvaržymų ir veikti savo interesais parodo, jog aptartas laikas nėra darbo laikas, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2003/88 (šiuo klausimu žr. Sprendimo *Simap*, C-303/98, EU:C:2000:528, 50 punktą).
- 38 Nagrinėjamu atveju iš *Tyco* per posėdį pateiktų paaiškinimų matyti, kad ji nustato klientų sąrašą ir jų aptarnavimo eilės tvarką, kurių nagrinėjami darbuotojai privalo laikytis, taip pat susitikimų su klientais grafiką. Ji taip pat nurodė, kad, neatsižvelgiant į tai, jog kiekvienam pagrindinėje byloje nagrinėjamam darbuotojui buvo suteiktas mobilusis telefonas, į kurį jis darbo dienos išvakarėse gauna tos dienos maršrutą, darbuotojai neprivalo laikyti šio telefono įjungto kelionių iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal metu. Kadangi *Tyco* nenustato vykimo į minėtus susitikimus maršruto, nagrinėjami darbuotojai gali laisvai vykti į juos savo pageidautinu maršrutu, t. y. gali organizuoti savo kelionės laiką kaip tinkami.
- 39 Šiuo klausimu konstatuotina, kad kelionių iš gyvenamosios vietos pas klientus ir atgal metu darbuotojai, kurių padėtis yra tokia kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, jeigu atvyksta pas nurodytą klientą darbdavio nustatytu laiku, turi tam tikrą laisvę, kurios neturi, kai pas klientą atlieka darbus. Tačiau iš Teisingumo Teismui pateiktos bylos medžiagos matyti, kad šią laisvę jie turėjo dar prieš uždarydama regioninius biurus, kai kelionės laikas nuo atvykimo į regioninį biurą momento buvo įskaičiuojamas į darbo laiką, ir vienintelis dalykas, kuris pasikeitė, yra išvykimo pas klientą vieta. Toks pokytis neturi įtakos teisiniams darbuotojų pareigos paklusti savo darbdavio nurodymams pobūdžiui. Kelionių metu darbuotojai turi paklusti minėtiems darbdavio, kuris gali pakeisti klientų aptarnavimo eilės tvarką, anuliuoti ar pridėti susitikimą nurodymams. Bet kuriuo atveju pažymėtina, kad per kelionei reikalingą laiko tarpą, kurio dažniausiai neįmanoma sutrumpinti, minėti darbuotojai neturi galimybės laisvai disponuoti savo laiku ir veikti savo interesais, taigi jie yra darbdavio žinioje.

- 40 *Tyco*, Ispanijos ir Jungtinės Karalystės vyriausybės išreiškė nuogąstavimą, kad dienos pradžioje ir pabaigoje darbuotojai gali užsiimti asmeniniais reikalais. Tačiau toks nuogąstavimas neturi įtakos kelionės laiko teisiniam kvalifikavimui. Susiklosčius tokiai padėčiai kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje būtent darbdavys turi imtis reikalingų kontrolės priemonių, siekdamas išvengti galimo piktnaudžiavimo.
- 41 Iš tiesų, pirma, dar prieš uždariant regioninius biurus buvo galimybė užsiimti tokiais reikalais, darbo dienos pradžioje ir pabaigoje vykstant iš klientų buvimo vietos į regioninius biurus. Antra, kaip matyti iš Direktyvos 2003/88 4 konstatuojamosios dalies, šios direktyvos tikslų neturėtų būti siekiama vien dėl ekonominių priežasčių. Be kita ko, per Teisingumo Teisme vykusį posėdį *Tyco* nurodė, kad jos darbuotojams išduotomis kreditinėmis kortelėmis galima naudotis tik apmokėti kurui, reikalingam, kad būtų galima darbo tikslais naudotis darbuotojams suteiktomis transporto priemonėmis. Taigi be kitų priemonių *Tyco* turėjo ir darbuotojų kelionių kontrolės priemonę.
- 42 Be to, nors dėl tokios kontrolės įmonei, kurios padėtis tokia kaip *Tyco*, gali tekti papildoma našta, reikia priminti, kad ši našta yra tiesioginis jos sprendimo uždaryti regioninius biurus padarinys. Atvirkščiai, jeigu tokiu sprendimu visa ši našta būtų užkrauta *Tyco* darbuotojams, tai prieštarautų minėtoje direktyvoje įtvirtintam darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos tikslui.
- 43 Dėl trečiosios „darbo laiko“ sąvokos sąlygos pagal Direktyvos 2003/88 2 straipsnio 1 punktą, pagal kurią darbuotojas nagrinėjamu laikotarpiu turi būti darbo vietoje, primintina, kad, kaip matyti iš šio sprendimo 34 punkto, jeigu darbuotojas, kuris nebeturi nuolatinės darbo vietos, atlieka savo pareigas kelionių pas klientus ir iš jų metu, šį darbuotoją kelionės metu reikia laikyti esančiu darbo vietoje. Iš tiesų, kaip savo išvados 48 punkte pažymėjo generalinis advokatas, kadangi kelionės yra būdingos nuolatinės ar įprastos darbo vietos neturinčio darbuotojo statusui, tokių darbuotojų darbo vietos negalima susiaurinti iki fizinio jų buvimo pas darbdavio klientus.
- 44 Šiai išvadai neturi įtakos tai, kad darbuotojai, kurių padėtis tokia kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, pradeda ir baigia tokias keliones savo gyvenamojoje vietoje, nes ši aplinkybė tiesiogiai susijusi su jų darbdavio sprendimu uždaryti regioninius biurus ir nepriklauso nuo šių darbuotojų valios. Kadangi pastarieji neteko galimybės laisvai nustatyti savo gyvenamąją vietą ir įprastą darbo dienos pradžios ir pabaigos vietą skiriančią atstumą, negalima jų reikalauti prisiimti atsakomybę už savo darbdavio sprendimą uždaryti minėtus biurus.
- 45 Toks rezultatas irgi prieštarautų Direktyvoje 2003/88 įtvirtintam darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos tikslui, apimančiam būtinybę užtikrinti darbuotojams minimalų poilsio laiką. Iš tiesų su šia direktyva būtų nesuderinama, jeigu įprastos ar nuolatinės darbo vietos neturinčių darbuotojų poilsio laikas būtų sutrumpintas dėl to, kad „darbo laiko“, kaip tai suprantama pagal minėtos direktyvos 2 straipsnio 1 punktą, sąvoka neapimtų jų kelionės nuo gyvenamosios vietos iki klientų laiko.
- 46 Iš to, kas išdėstyta, darytina išvada, kad jeigu darbuotojai tokiomis aplinkybėmis kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje darbo dienos metu naudojasi įmonės transporto priemone nuvykti iš savo gyvenamosios vietos pas darbdavio nurodytą klientą arba grįžti į savo gyvenamąją vietą iš šio kliento buvimo vietos ir vykti iš vieno kliento buvimo vietos į kito kliento buvimo vietą, šie darbuotojai kelionių metu turi būti laikomi esančiais „darbo vietoje“, kaip tai suprantama pagal minėtos direktyvos 2 straipsnio 1 punktą.
- 47 Šios išvados nepaneigia Jungtinės Karalystės vyriausybės argumentas, kad dėl jos neišvengiamai išaugtų *Tyco* išlaidos. Šiuo klausimu pakanka pažymėti, kad, nors konkrečiomis pagrindinėje byloje nagrinėjamomis aplinkybėmis kelionių laiką reikia vertinti kaip darbo laiką, *Tyco* gali laisvai nustatyti darbo užmokestį už kelionių nuo gyvenamosios vietos iki klientų laiką.

- 48 Pakanka priminti, kad pagal Teisingumo Teismo praktiką, išskyrus tokius specialius atvejus, kaip antai numatytieji Direktyvos 2003/88 7 straipsnio 1 dalyje dėl mokamų metinių atostogų, šia direktyva reglamentuojami tik tam tikri darbo laiko organizavimo aspektai, todėl iš principo ji nėra taikoma darbuotojų darbo užmokesčiui (žr. Sprendimo *Dellas ir kt.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 38 punktą; Nutarties *Vorel*, C-437/05, EU:C:2007:23, 32 punktą ir Nutarties *Grigore*, C-258/10, EU:C:2011:122, 81 ir 83 punktus).
- 49 Taigi tai, kaip atlyginama darbuotojams, kurių padėtis tokia kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, priskirtina ne minėtos direktyvos, o atitinkamų nacionalinės teisės nuostatų taikymo sričiai.
- 50 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į pateiktą prejudicinį klausimą reikia atsakyti taip: Direktyvos 2003/88 2 straipsnio 1 punktas aiškintinas taip, kad tokiomis kaip pagrindinės bylos aplinkybėmis, kai darbuotojai neturi nuolatinės ar įprastos darbo vietos, laikas, kurį šie darbuotojai skiria kasdienėms kelionėms iš gyvenamosios vietos į darbdavio nurodyto pirmojo kliento buvimo vietą ir iš paskutiniojo kliento buvimo vietos atgal į gyvenamąją vietą, yra „darbo laikas“, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

- 51 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (trečioji kolegija) nusprendžia:

2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų 2 straipsnio 1 punktas aiškintinas taip, kad tokiomis kaip pagrindinės bylos aplinkybėmis, kai darbuotojai neturi nuolatinės ar įprastos darbo vietos, laikas, kurį šie darbuotojai skiria kasdienėms kelionėms iš gyvenamosios vietos į darbdavio nurodyto pirmojo kliento buvimo vietą ir iš paskutiniojo kliento buvimo vietos atgal į gyvenamąją vietą, yra „darbo laikas“, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą.

Parašai.